

Тема: Сутність та особливості навчального процесу у вищій школі.

- 1. Структура процесу навчання у ВНЗ*
- 2. Навчальний процес у ВНЗ*
- 3. Студент ВНЗ, розвиток особистості студента у навчанні, формування студента як майбутнього фахівця.*
- 4. Викладач та його функції у вищому навчальному закладі*
- 5. Особливості педагогічного і навчального процесу у вищій школі.*

1.

ВНЗ здійснює навчання та виховання студентства, що у своїй сукупності складає навчальний процес. У термінології "навчальний процес" має багато понятійних блоків (дефініційних означень, роз'яснень, витлумачень сенсу), утім не всі вони є синонімічними. Навчальний процес Педагогічний процес Навчально-виховний процес Навчальна діяльність Навчання Учіннева діяльність Учіння Кожен навчальний заклад здійснює навчання та виховну роботу, що у своїй сукупності складає навчально-виховний процес (педагогічний) процес, який реалізується як організована взаємодія педагогів і вихованців (суб'єктів і об'єктів виховання). Поняття "навчально-виховний процес" означає сукупність навчальних занять, аудиторної та позааудиторної виховної роботи у вищій школі. Педагогічний (навчальний) процес – це процес взаємообумовленої та взаємопов'язаної діяльності викладача і студента, спрямований на ефективне та результативне досягнення цілей освіти та навчання. Педагогічний процес – це спеціально організована, цілеспрямована взаємодія педагогів і вихованців, метою якої є вирішення освітніх проблем і розвиток особистості. Організація педагогічного процесу потребує цілісного підходу в колективному вирішенні завдань освіти і виховання на кожному навчальному занятті, супроводження навчальної діяльності різноманітною поза аудиторною роботою з навчальної дисципліни, умілого поєднання зусиль із студентським самоврядуванням, налагодження зв'язків із громадою тощо. Процес навчання є формою пізнання об'єктивної дійсності, оволодіння

досвідом людства, взаємодією викладача й студента. Він складається із двох взаємопов'язаних процесів – викладання та учіння. Навчання є складним явищем, динамічно рухомим процесом, має двоїсту природу через двосторонню освітню взаємодію викладача й студента (студентів) і, відповідно, навчальну діяльність першого та учіннєву діяльність іншого суб'єкта. Сутність навчання у вищій школі відрізняється своєю специфікою як процесу викладання, так і учіння, що зумовлене метою і завданнями вищої школи. Фіцула М.М. Головенкін В.П. Фіцула М.М. Фіцула М.М. Вітвіцька С.С.

2.

Навчальний процес у ВНЗ є складною системою, із самостійно функціонуючими підсистемами, має свою логіку.

Студент, маючи власні цілі і завдання, опановує пропонований зміст навчання, виконуючи визначені види робіт і навчальні завдання, здійснює таким чином навчання, результатом чого стає навченість. Кожен із учасників рівноправної освітньої взаємодії здійснює конкретні, притаманні такому суб'єктові навчальні дії, види операцій і роботи, але, керуючись різнонаправленими цілями, спрямовує активну співпрацю на розвиток потенційних можливостей центрального суб'єкта – студента на шляху його соціального розвитку й набуття професійної компетентності. Взаємна активність, співпраця викладача і студента у процесі комунікацій в межах навчального процесу – це педагогічна (освітня) взаємодія. Ефективність навчального процесу визначатиме утворення динамічної взаємодії "викладач – студент", "викладач – студент – студенти". Між суб'єктами (суб'єктами і об'єктами) встановлюють такі зв'язки: – інформаційні – обмін інформацією, – організаційно-діяльнісні – спільна діяльність, – комунікативні – спілкування, – управління та самоуправління. Від співвідношення взаємозв'язків залежатиме успішна навчальна діяльність. Закон України "Про вищу освіту". Розділ X. Учасники освітнього процесу Стаття 52. Категорії учасників освітнього процесу 1. Учасниками освітнього процесу у вищих навчальних

зкладах є: 1) наукові, науково-педагогічні та педагогічні працівники; 2) здобувачі вищої освіти та інші особи, які навчаються у вищих навчальних закладах; 3) фахівці-практики, які залучаються до освітнього процесу на освітньо-професійних програмах; Фіцула М.М. 3 4) інші працівники вищих навчальних закладів. Процес виховання, навчання, освіти та розвитку студентів ВНЗ має діалектичний характер, визначається природою педагогічних закономірностей. На педагогічний процес у вищій школі впливає технологічний розвиток, н-д, ІКТ. Відчутною є залежність навчального процесу від характеру суспільних відносин, економічного стану і фінансових можливостей країни, розвитку педагогічної теорії та практики тощо. Навчальний процес складається із компонентів, н-д, у широкому сенсі структурно процес навчання утворюють такі компоненти: о цільовий: формування мети вивчення навчального матеріалу, освітньої мети навчального закладу тощо; о змістовий: оптимальний підбір предметів навчального плану, змістовність навчальних програм і підручників; о стимулювально-мотиваційний: спонукання студентів до активної пізнавальної діяльності та формування в них відповідної мотивації; о операційно-дієвий: підбір прийомів, методів, форм, засобів навчання; о контролюю-регулювальний: контроль за засвоєнням знань і сформованістю умінь, навичок; о оцінно-результативний: виявлення рівня "зун" кожного студента, причин неуспішності та їх усунення. 2. Зміст освіти у вищій школі Зміст освіти розуміємо як певний обсяг і характер систематичних наукових знань, практичних умінь і навичок, а також світоглядних і морально-етичних ідей, якими має оволодіти людина, в даному випадку студент у процесі навчання. Зміст освіти розуміємо як упорядковану, цільну сукупність елементів і процесів, котрі утворюють освітню систему. Зміст освіти – це науково обґрунтована система дидактично та методично сформованого навчального матеріалу для різних освітніх та освітньо-кваліфікаційних рівнів. Зміст вищої освіти розглядаємо як основу суб'єктного знання, спрямованого на спроможність фахівця брати участь у соціально-економічній взаємодії

(суспільство знань, економіки знань), що забезпечує адекватний результат через суспільно-корисну працю, соціальну відповідальність та формалізовану сукупність цінностей і запитів суспільства. Зміст вищої освіти обумовлений цілями і потребами суспільства. Останнім часом практика все частіше має справу з такими явищами і задачами, де традиційні емпіричні методи є безсилими. Старий спосіб мислення (звичайний, елементарний, сформований стихійно ще на зорі історії людства, що заснувався на простіших формах праці з відтворення зовнішніх форм і відношень речей) було вичерпав себе та обмежив (звужив) діапазон своєї компетентності. Він явно не справляється з засвоєнням нового, більш глибинного "шару" дійсності, адже не забезпечує її в ускладнених та постійно-мінливих умовах життя. Зміст вищої освіти і навчання конкретної галузі науки та фаху є одним з визначників, що обумовлюють успішне чи адекватне входження людини як випускника навчального закладу у світ суспільних відносин. Сьогодні актуалізує переорієнтування Фіцула М.М. Вітвіцька С.С. Луговий В.І. Слєпкань З.І. Головенкін В.П. Босенко В.О. 4 освіти з підготовки людини як носія профільної та загальноосвітньої інформації, що було актуально в попередні епохи суспільного та цивілізаційного розвитку, на "носіїв визначених якостей і конкретних можливостей", з яскраво вираженою спроможністю до самоосвіти та прагненням до нового рівня освіченості стає ключовою у забезпеченні бажаних перспектив розвитку суспільства. Гострою для суспільства, а отже і сфери освіти, є проблема "олюднення Людини" (І.А. Зязюн), тому актуалізується освітнє завдання навчити людину тому, "що треба робити людині, щоб бути людиною" (І. Кант). У доборі змісту освіти світовий досвід має різні підходи: енциклопедизм, прагматизм, політехнізм, екзистенціалізм тощо. В Україні – політехнізм: це ціла система навчання у вищій школі, що передбачає теоретичне і практичне ознайомлення з галузевим принципом функціонування народного господарства (що актуально в індустріальну добу), має предметнополітехнічну спрямованість, в її основу покладено вивчення розвитку техніки у різних формах. У США – прагматизм:

світогляд, що ставить усе знання у пряме відношення до життя та дії, та вимагає від людини використання ідей, суджень, теорій тільки в їх відповідності до здатності задовольнити потреби та інтереси. У Франції – енциклопедизм: формування культури людини, осягнення різногалузевих знань у відносно єдину картину світу. В Англії – екзистенціалізм: підкреслює, що людина відповідає за свої дії лише тоді, коли діє вільно, має свободу волі, вибору і засобів їхньої реалізації. Перед вищою школою постає завдання вибору, в основі вищої освіти має бути фундаментальність знання чи прагматизм дії? Аксіологічні проблеми щодо змісту вищої освіти стосуються питання "широкості" і "звуженості" набуття загальноосвітнього та професійного знання. Така дилема означає: професіонал-універсал з ґрунтовною загальноосвітньою підготовкою отримує фундаментальну вищу освіту. Натомість, вузькоспеціалізовані виконавці в усі часи потрібні, проте звуження підготовки у вищій школі спеціаліста тільки з профільною освітою, без підоснови базового знання означатиме, що головну "виробничу силу" суспільства складатимуть наче ремісники – фахівці, що зорієнтовані тільки на конкретне завдання безвідносно від загальнонаукового світогляду, розуміння цивілізаційного розвитку в історичному контексті, системного мислення, сповідування гуманістичних цінностей, та й на них покладатимемося у торуванні шляху в майбутнє суспільство. "Скільки ви його не напакуйте спеціальними знаннями, це буде Вітвіцька С.С. Практика у школах середньовіччя – "сім вільних мистецтв" складалася з двох циклів (ступенів) навчання тривіум і квадривіум. Навчальні предмети "тривіум": граматики, риторика, діалектика. Навчальні предмети "квадривіум": арифметика, геометрія, астрономія, музика. У зв'язку із занепадом культури у період середньовіччя багатий зміст, вкладений у ці галузі знань античними вченими, було зведено до обмеженого числа елементарних відомостей, які використовували з релігійною метою. Н-д, граматики трактувалася як наука, потрібна для розуміння церковних книг, риторика – як посібник для складання церковних проповідей, астрономія – для обчислення пасхалій, діалектика – для

суперечок з еретиками, заняття арифметикою в значній мірі зводилися до містичного тлумачення чисел. У добу Відродження у зв'язку з розпадом феодалізму й потребами виробництва відбулися зміни у змісті освіти. Було відновлено світський характер "7 вільних мистецтв". Поступово таку систему замінила система класичних гімназій. В Україні "7 вільних мистецтв" вивчали у братських школах і колегіумах. Енгельмейєр П. вчений ремісник, поки ви не дасте йому гуманітарного погляду на соціально-економічні сторони його професії" – стосовно інженерної праці й, відповідно, інженерного знання. Виділяють 4 основні елементи змісту освіти: – Інформація, що підлягає засвоєнню: знання, що накопичені людство – це основні ідеї, концепції, теорії, поняття науки; знання про шляхи, методи пізнання, типи і способи розумових дій. – Способи діяльності уміння, навички. – Досвід емоційно-ціннісного ставлення до знань. – Досвід творчої діяльності: перенесення знань, варіативність, комбінування Освоєння змісту в українській сучасній вищій школі проходить переважно у "моноцентричному" освітньому середовищі. Для того, щоб зміст вищої освіти перетворився на зміст суб'єктного навчання студента та зміст його майбутньої професійної діяльності, у науково-педагогічному середовищі ВНЗ мають бути створені певні умови ведення виховного та навчально-дослідного процесу. А для того, щоб зміст навчання було досягнуто студентством, умови пізнавально-навчального середовища мають розгортати довкола кожного суб'єкта навчання. Зміст освіти у ВНЗ трансформується в зміст навчання. Зміст освіти, а отже і зміст навчання – найбільш важливі компоненти процесу підготовки фахівця. Зміст освіти – це бажаний результат, мета, що стоїть перед системою освіти та особистістю. Мета, як відомо, полягає в оволодінні особистістю системою певних "зун", досвідом творчої діяльності, суспільних, світоглядних і професійно значущих особистих якостей. Таким чином, зміст освіти – це ціль, яку реалізує система освіти. Зміст навчання виступає відповідно до змісту освіти як засіб по відношенню до цілі і являє собою склад, зміст і структуру навчальної інформації, що пропонується студентам для досягнення. Зміст навчання містить

і комплекс задач, завдань, вправ, що забезпечують формування професійних і навчальних умінь і навичок, накопичення початкового досвіду професійної діяльності. Зміст освіти у вищій школі визначають стандартами вищої освіти – такими документами як навчальними планами, навчальними програмами, підручниками. Зміст освіти відображається в стандартах – освітньо-професійних та освітньо-наукових програмах, а зміст навчання – у навчальних планах, навчальних програмах, підручниках, посібниках та інших дидактичних матеріалах, тобто в структурі методичного забезпечення навчального процесу. Далі зміст вищої освіти визначають і формалізують відповідно до обраних освітніх моделей та реалізують у щоденній практиці різними формами навчання. Найважливішими проблемами формування змісту освіти і навчання є: – установлення необхідних і достатніх знань і умінь для здійснення професійної діяльності; – фундаменталізація і професіоналізація освіти; – установлення оптимального співвідношення теоретичної і практичної підготовки з кожного навчального предмета, оптимального обсягу навчальних практик тощо; – технологічність трансформації змісту освіти в зміст навчання та ін. Лернер І.Я. Головенкін В.П. Головенкін В.П. 6

3.

Студент ВНЗ, розвиток особистості студента у навчанні, формування студента як майбутнього фахівця Студента сьогодні визначають у навчальній діяльності головною дійовою фігурою. Студент є і об'єктом, і суб'єктом водночас: як об'єкт постає індивідуальністю, яка розвивається, як суб'єкт – особистістю, яка прагне до самовдосконалення. Для вищої школи складним завданням є створення відповідних умов переходу кожного студента з об'єкту в суб'єктну позицію у навчальній діяльності. Сучасний фахівець – це всебічно розвинена особистість з гуманістичними цінностями, розвиненими творчими якостями, володіє системним мисленням, наділена відчуттям соціальної відповідальності й здатністю до проєктивної та прогностичної діяльності. Однією із вагомих функцій вищої школи є розвиток особистості студента. У класичному розумінні (відповідно до принципу "paideia") система

навчання виховання має забезпечити цілісний і різнобічний розвиток людини, всебічний розвиток майбутнього фахівця у цілісному навчально-виховному процесі. Останнім часом постає актуальність створення середовища студентоцентризму (від "людиноцентризму", "дитиноцентризму"). Ще у другій половині 20 ст. у вищій школі стало відчутним, що класична модель навчання "від учителя до учня", традиції побудови освітнього середовища не повною мірою відповідають вимогам розвитку особистості. Сьогодні, нові обставини життя людини висувають і нові вимоги до освітньої системи, до навчальної діяльності, до самого вчителя. Поширена термінологія в освітній системі як "особистісно-центрована", наприклад, взаємодія чи освіта розкривається через активну позицію, діяльнісний потенціал студента як суб'єкта навчальної діяльності. Суб'єктно-діяльнісний підхід та активне навчальне середовище в організації навчально-виховного процесу будується на основі суб'єкт-суб'єктних відносин його учасників "довкола" центральної особи – студента. Культура дитиноцентризму має визначати всю діяльність сучасного вчителя. Центром уваги і організації навчального процесу у ВНЗ є студент з його потребами, потягами, мотивами. Дитина – це сонце, довкола якого обертається весь педагогічний процес. Освіта, освітнє середовище, освітня взаємодія, яка центрована довкола особистості, базується на припущенні, що людина пізнана самою поки що не досить досконало, і тільки вона сама, а також за допомогою спеціаліста, може спробувати будувати свою освіту, усвідомлено ризикувати й у підсумку відповідати за результати свого руху у постійно мінливому, важко передбачуваному середовищі. Це і обумовило таке поняття як "траєкторія освітнього руху". Справжня суб'єкт-суб'єктна освітня взаємодія у вищій школі передбачає першочергово створення умов рівноправності відносин усіх учасників виховного і навчально-дослідного процесу, пріоритетність відносин для одного із суб'єктів, а саме, студента, та центрування навчально-пізнавально-виховного середовища довкола конкретної, кожної особистості. У побудованому навчальному середовищі, центрованому довкола особистості, має відбуватися

діалог повноправних суб'єктів взаємодії. Тобто таке навчання визначене тільки суб'єкт-суб'єктними відносинами його учасників: викладачі організують навчання та створюють сприятливі (бажані) для "Студент" з лат. – той, хто старанно працює, оволодіває знаннями Ананьєв Б.Г. Кремень В.Г. Дж. Дьюї 7 продуктивного навчально-виховного процесу умови, студенти ж здійснюють учінневу діяльність, тобто вмотивовано і старанно досягають світопізнання. Разом з тим, суб'єктна орієнтованість навчання жодною мірою не означає повного детермінізму одного учасника навчального процесу – ні студента-студентів, ні викладача. Суб'єктність студента визначається наявністю власних освітніх цілей і завдань, бажанням опановувати окреслений програмними (відповідно до освітніх стандартів) документами зміст навчання, оволодінням методами самостійного пошуку знань, прагненням розвитку студента як особистості, освоєнням суспільних цінностей, устремлінням до професійної компетенції, мотивацією виконувати конкретні види робіт і навчальні завдання, й таким чином, здійснюючи навчальну діяльність, досягати освітнього результату – навченості в культурологічному та професійному сенсі. "Суб'єкт – це, власне, той, у кого є майбутнє", адже він залучений і залучається до майбутнього, до подальшого розвитку суспільства. Суб'єктність є чи не головною рисою учіння. У студентоцентрованому навчальному середовищі функції учасників навчального процесу мають бути такими: СУБ'ЄКТ НАВЧАННЯ – ВИКЛАДАЧ СУБ'ЄКТ НАВЧАННЯ – СТУДЕНТ Викладач – суб'єкт навчального процесу, який вибудовує навчально-пізнавальне середовище, створює сприятливі (бажані) умови для його функціонування – продуктивного навчання, спрямовує мотиваційні впливи на інших учасників – суб'єктів навчання – студентів (студента) для досягнення поставлених освітніх цілей і завдань. Здійснює керівництво навчанням-учінням, є організатором, модератором Студент – суб'єкт навчальної діяльності у разі здійснення свідомого, вмотивованого і активного навчання. Здійснює учінневу діяльність – старанно досягає світопізнання, виробляє способи самостійного пошуку знання, форм його реалізації,

активних дій тощо. Завдання викладача – забезпечити доступний виклад змісту знань відповідно до змісту навчання, окреслення студенту шляхів і можливих засобів (або організація) його навчання та спонукання до активного самостійного пошуку знань. Завдання студента – засвоєння суспільних цінностей, розвиток як особистості, набуття професійної компетенції, оволодіння методами самостійного пошуку знань. Варто взяти до уваги, що суб'єктність студента визначається: – наявністю власних освітніх цілей і завдань, – бажанням опанувати окреслений програмними документами зміст навчання, – оволодінням методами самостійного пошуку знань і набуття досвіду, – прагненням власного розвитку як особистості, – освоєнням суспільних цінностей, – устремлінням до професійної компетенції, – мотивацією виконувати конкретні види робіт і навчальні завдання. Така вмотивована активна і системна праця складає передумови для досягнення освітнього результату – навченості. Крилов К. 8 Створенню максимально природного для розвитку суб'єкта учінневої діяльності середовища сприятиме, а точніше його забезпечує: – рівноправність суб'єктів, – діалогічне навчання, – інтерактивне спілкування, – сумісна діяльність учасників навчання, – активність кожного суб'єкта, – обмін набутого кожним учасником життєвого (навчального, професійного) досвіду, – пріоритетність творчої складової освіти, – суб'єктна діяльність викладача. Про початкову діяльність вихованця, учня, студента, слухача найчастіше взагалі не згадується... досі в підручниках педагогіки її суб'єкти фігурують повністю знеособлено – лише в множині: діти, учні, вихованці, студенти тощо. Показово, що в "Енциклопедії освіти" (2008), в обох виданнях педагогічних енциклопедій – "Педагогічній енциклопедії" (1960-х рр.), "Російській педагогічній енциклопедії" (1990-х рр.) немає навіть статей під назвою "учіння". Учіння як явище в освіті педагогічною наукою ще дотепер не визнано, у науковому полі педагогіки такої категорії як "учіння" немає, таку категорію виділяє психологічна наука. Учіння у загальнопсихологічному розумінні є притаманною для людини діяльністю, що виступає у формі інтелектуальних або фізичних дій. Наукові

дискусії на тлі реформування засадничих умов навчання у вищій школі вже відбуваються, однак вони ще не впливають на освітню практику. Учіння – як позашлюбне дитя, воно є, скоріш кволе і мало-помалу існує, утім особи та групи осіб, які мали б бути відповідальними за його дієздатність, не визнають і переважно не забезпечують умов для його подальшого, бажаного й успішного зростання. Актуальним вже є розглядати учіння як нову педагогічну концепцію, з переведенням вищої освіти від парадигми навчання (знаннєвої) на парадигму учіння. Зрозуміло, що поняття "учіннєва діяльність" походить від назви самого суб'єкта учіння – учня, тобто того, хто вчиться. Учіння – це різновид набуття людиною досвіду, учіння і є перетворенням "власного досвіду за допомогою соціально вироблених знань". Учіння – цілеспрямований процес засвоєння студентами знань, оволодіння вміннями і навичками. У широкому сенсі учіння є оволодінням суспільного досвіду з метою його використання у житті. Зупинимось на трьох ознаках учіння. Головною ознакою учіння є свідоме бажання людини опанувати певні знання, набутти вмінь і навичок, досягнути заданої форми поведінки, здійснювати намічений вид діяльності тощо. Визначальною ознакою учіння є цільова орієнтація – вміння людини ставити досяжні цілі та спрямовувати свою діяльність на досягнення нового простору знань і набувати компетенцій у процесі учіння свідчить про його (її) суб'єктний характер. Із вищезазначеного виходить й інша суттєва ознака учіння – набуття нового знання під час учіннєвої діяльності. Гончаренко С.У. Ільясов І.І. Фіцула М.М. 9 Грунтовна характеристика, систематизація засадничих параметрів і порівняння парадигми навчання та парадигми учіння показує, зокрема, такі їх відмінності:

1. За цілями учіння спрямовано на конструювання навчальних ситуацій.
2. Парадигма навчання зорієтовує викладачів на проектування навчальних програм і курсів, натомість парадигма учіння – на створення розвивального освітнього середовища.
3. Процес навчання має лінійний, кумулятивний характер, а процес учіння – системоутворюючий та відкритий.
4. Знання за парадигмою навчання "надходять іззовні", передаються від викладача

частинами і ним контролюються, а за парадигмою учіння мають конструюватися студентом, ґрунтуються на його індивідуальному досвіді, тому він і контролює процес здобування знань необхідних і досвіду. 5. Підхід в організації та до структури навчання: "Атомістична: частини передують цілому" за традиційних умов на протигагу учінневим пріоритетам: "Цілісна: ціле передує частинному". 6. Обов'язкова присутність і викладача, і студента у процесі навчання, та неодмінна активність студента складає основу учінневому процесу, навіть за умов відсутності викладача. 7. Заняття в парадигмі навчання розпочинають та закінчують у чітко визначений час, заняття в парадигмі учіння не жорстко регламентовані, освітнє середовище є доступним для студента у будь-який час. 8. Викладач і студент (студенти) за парадигмою навчання працюють ізольовано, натомість за парадигмою учіння вони працюють у партнерстві однією командою, де викладач набуває ролі "менеджера освітнього процесу, творця методів учіння та освітнього середовища". 9. Лекційна система як провідна форма і метод навчання у вищій школі та процес учіння відособлені (відокремлені) й вступають у протиріччя. 10. Оцінювання знань для процесу традиційного навчання відбувається у кінці курсу, а в пріоритетах учіння є постійним, адже має засвідчити вдосконалення особистості. Доповнимо тут лише те, оцінювання результатів навчання-учіння відбувається: в традиційній системі – у порівнянні з нормами (формулами, визначеннями тощо) і зразками (точними відповідями), у системі ж учіння – порівнювання навчальних досягнень має бути у часі відносно попереднього рівня навченості однієї особистості. Вік студентства має чимале значення у навчальній роботі. Типологія сучасного студентства схарактеризована різним рівнем сприйняття інформації (функціональною асиметрією), індивідуальними особливостями та сполученням показників успішності: – низькоуспішні (екстраверти, ліво-півкульні), – середньоуспішні (екстраверти, право-півкульні), – високоуспішні (інтроверти, право-півкульні), – дисгармонічні (екстраверти, ліво-півкульні), мають суттєву внутрішню

неоднорідність, є варіативним рівнем. Макарова Н., Тряпичина А. Ананьєв Н.Г. 10

4.

Викладач та його функції у вищому навчальному закладі Викладач ВНЗ – суб'єкт педагогічної діяльності, організатор навчально-виховного процесу. Саме на викладача покладена відповідальність за створення умов у розвитку всебічно розвиненої особистості. Викладач передусім виступає як організатор і керівник пізнавальної діяльності студентів, створює умови для продуктивного навчання (ефективне засвоєння знань, створення психологічного клімату, чергування навчальних занять, нормування робіт СРС, постановка мети і завдань, дбає про розвиток учнів). Викладач як суб'єкт виконує відповідальне завдання вищої освіти. Викладач як об'єкт сам зазнає різноманітних впливів у щоденній педагогічній діяльності. (без суб'єктних характеристик) Викладач має бути об'єктивним носієм і виразником соціальних цінностей. Відома істина: "лікувати, судити і вчити можна лише із чистими руками". Зміст навчальної дисципліни має пройти крізь його свідомість. У викладача має бути добре розвинене логічне мислення, вміння виокремлювати головне і виявляти логічні зв'язки у предметах та явищах. Викладач може навчати безпосередньо або опосередковано (через систему завдань). Діяльність викладача ВНЗ складається із планування діяльності, що стосується тематичне матеріалу та навчальних занять, суто навчальної роботи, організації діяльності, до того ж і своєї, і студентів, стимулювання їх активності, контролювання, регулювання та коригування навчального процесу та результатів навчання студентів, аналізу результатів діяльності. Можна стверджувати, що конкретних видів робіт викладача у вищій школі налічується понад 40. Загалом викладач у вищій школі виконує декілька функцій у ВНЗ: о педагогічна, о організаційна, о методична, о наукова (дослідницька), – виховна. Є виокремлення загальнопедагогічних функцій на інформаційну, мобілізаційну, розвивальну, орієнтаційну та загальнотрудова функцій на конструктивну, комунікативну, дослідницьку, організаційну. В

іншій класифікації формулюють функції, що виявляють здатність викладача професійно вести педагогічну діяльність: – організаційна як керівник, провідник у лабіринті "зун"; – інформаційна як носій найновішої інформації; – трансформаційна у перетворенні суспільно значущого змісту знань в акт індивідуального пізнання студентом; – орієнтовно-регулятивна, адже структура знань педагога визначає структуру знань студента; – мобілізаційна для переведення об'єкта виховання у суб'єкт, самовиховання, саморуку, самоутвердження. Фіцула М.М. Слєпкань З.І. Фіцула М.М. Вітвіцька С.С. Єсарєва З.Ф. Кузьміна Н.В. Вітвіцька С.С. 11 Педагогічна діяльність та професійна усталеність викладача вищої школи ґрунтується на таких компонентах, як: – мотиваційний компонент – емоційний компонент – особистісний компонент – професійно-педагогічний компонент. Викладання – діяльність викладача у процесі навчання, під час якої він ставить перед студентами пізнавальні завдання, повідомляє нові знання, організовує спостереження, лабораторні та практичні заняття, керує їх самостійною роботою, перевіряє якість "зун". Результативність викладання залежить як від умінь і старань педагога, так і від старань студента щодо засвоєння знань, тобто від ефективності учіння. Основним елементом педагогічного процесу є педагогічні завдання. Педагогічну діяльність розглядають як процес виконання послідовних завдань різних рівнів складності. Визначником кваліфікації викладача може бути також і його педагогічна майстерність та педагогічна техніка у спілкуванні та невербальних комунікаціях, спостережливості, мотивації та впливах. Сучасний розвиток суспільства стрімко змінює ролі суб'єктів у вищій школі. Викладач утратив свою центральну позицію, а розвиток інформаційного суспільства змінює також його пріоритет у володінні джерелом знання. Нову роль викладач набуває і під проводом дистанційного навчання, коли він стає координатором процесу самостійного навчання.

Особливості педагогічного і навчального процесу у вищій школі. Функції навчання у вищій школі о Основна специфіка навчального процесу у вищій школі те, що педагогічний трикутник, а саме "передавання знань – засвоєння знань – побудова системи знань" доповнюється професійним трикутником, що пов'язує навчальну, виховну і науковопрофесійну діяльність викладачів та студентів. о Сутність навчання у вищій школі відрізняється своєю специфікою як процесу викладання, так і учіння, що зумовлене метою і завданнями вищої школи. о (Таким чином) Головними особливостями педагогічного процесу є співпраця викладача і студента, спрямована на досягнення єдиної мети і нерозривність процесів навчання та виховання. Динаміка розвитку педагогічного процесу залежить від стосунків між викладачами і студентами. о Особливості навчального процесу зумовлені тим, що об'єкти навчання є (мають бути) водночас і його суб'єктами. о Особливістю є або мали б стати актуальні для сучасності засади особистісноцентрованого навчання. Базисом побудови у ВНЗ особистісно-центрованої освітньої системи є проектування умов навчання на засадах суб'єкт-суб'єктних відносин його учасників. Курлянд З.Н. Фіцула М.М. Фіцула М.М. Головенкін В.П. Фіцула М.М. 12 о Суттєвою відмінністю такої освітньої моделі є керівництво організатором (викладачем, модератором) навчання-учіння, що здійснюється через самостійний пошук суб'єктом активних дій. Це досягається створенням максимально природного для розвитку суб'єкта середовища, через діалогічне навчання суб'єктів навчально-виховного процесу, інтерактивне спілкування та сумісну діяльність учасників навчання, обмін набутого кожним учасником життєвого досвіду і, що надзвичайно важливо, пріоритетністю творчої складової освіти. о Підкреслимо, що наявність або відсутність діалогу та творчої участі студента у навчанні – це "кардинальна", вирішальна ознака або "підстава" для побудови навчально-виховного процесу у ВНЗ і характеристики освітнього середовища, як студентоцентрованого або ні. Отож, фундаментальною основою освітньої взаємодії у ВНЗ є форма діалогу між суб'єктами навчального процесу. Де

починається свідомість, там починається й діалог. Однак варто зазначити, що визначальною допоки у вищій школі є суб'єктна педагогічна діяльність викладача, воля якого й буде врешті-решт здійснювати вибір діалогічного чи іншого методу навчання студентів. До зазначених особливостей варто додати адаптацію студентів у ВНЗ, вікові особливості студентської молоді, соціалізацію студентства у групах, а також роль кафедр в управлінні навчальним процесом та їх відповідальність за результати навчання. Рушійними силами (і суперечностями) педагогічного процесу є: – Суперечність між вимогами до студентів та реальними можливостями щодо їх реалізації – їх дотримання є головною суперечністю. Бажаним є, щоб вимоги до тих, хто навчається, були відповідними до "зони ближнього розвитку" молоді людини (Л. Виготський). Це по суті є джерелом розвитку навчального процесу, якщо встановлені вимоги є співмірними можливостям тих, хто навчається. Така суперечність конкретизується й іншими, нижчого порядку. – Суперечність між складністю явищ суспільного життя та об'єктів, що вивчає студент, і його недостатнім життєвим досвідом. – Суперечність між надшвидким, прискіпшеним потоком інформації та можливістю її враховувати (реалізовувати потоки) щоденно у навчальному процесі. Також є розходження та, на цій основі, суперечність стосовно провідного значення "учитися вчитися", тобто дій, діяльності студента і: – однобічність навчального процесу; – фрагментарність навчання, мозаїчне (кліпове) komponування його сприйняття; – унормовані (дотепер) у стандартах методи вербальної комунікації. Ефективність навчального процесу визначається, серед іншого, його відповідністю змістові освіти, формам і методам навчання Також чи не першочерговим завданням має бути його відповідність потребам суспільного життя. Критерії ефективності педагогічного процесу мають вираження у формі показників стосовно ознак вихованості тих, хто навчається, де серед іншого, зазначено: культура поведінки, громадська активність, самостійність у всіх видах діяльності, сформованість наукового світогляду, позитивне ставлення до навчання та інтерес до знань, працелюбність, професійна

зорієнтованість тощо. Концепція Бахтіна–Біблера Фіцула М.М. Фіцула М.М.
13 Основні функції процесу навчання: Освітня функція передбачає засвоєння студентами системи наукових знань, формування вмінь і навичок. Розвивальна функція виявляється у розвитку мислення студентів, здібностей; формування їхньої волі, навчальних інтересів, мотивів тощо. Виховна функція спрямована на формування у студентів наукового світогляду, розвиток моральних, естетичних, трудових і фізичних якостей особистості Функції навчання тісно взаємопов'язані та реалізуються у щоденній практиці.